

УДК 347.441.142.2:347.96(477)

ПОРЯДОК УКЛАДЕННЯ ДОГОВОРУ НАДАННЯ ЮРИДИЧНОЇ ДОПОМОГИ

Павліш П.В., здобувач
кафедри цивільного права
Національний університет «Одеська юридична академія»

У статті розкривається порядок укладення договору надання юридичної допомоги, визначення мети договору, на досягнення якої спрямовуються поведінка, дії учасників, що зумовлює певну структуру умов договору, передбачених законом для договору цього типу. Саме цим визначатимуться можливі дії сторін щодо виконання договору надання юридичної допомоги. З'ясовано, що для встановлення факту існування юридично зобов'язуючого договірної зв'язку з надання юридичної допомоги законодавча формула «досягнення згоди в правочині з усіх істотних умов договору» має наповнюватись специфічним змістом. Зокрема, про наявність такого договору свідчитиме письмовий правочин, а за його відсутності – усний, одна дія, що встановлює права й обов'язки та виявляє збіг волевиявлення сторін щодо предмета (сутності) цього зобов'язання, що визначається з таких обставин, як листування, переговори, практика відносин сторін, їх поведінка, заяви тощо. Зазвичай договір набирає чинності та стає обов'язковим для сторін із моменту його укладення.

Ключові слова: договір, допомога, юридична допомога, правова допомога, захист, свободи й інтереси громадян, адвокат, юрист-фахівець.

В статті раскрывается порядок заключения договора оказания юридической помощи, определение цели договора, на достижение которой направляются поведение, действия участников, что обуславливает определенную структуру условий договора, предусмотренных законом для договора данного типа. Именно этим будут определяться возможные действия сторон по выполнению договора оказания юридической помощи. Выяснено, что для установления факта существования юридически обязывающей договорной связи по предоставлению юридической помощи законодательная формула «достижение согласия в сделке по всем существенным условиям договора» должна наполняться специфическим содержанием. В частности, о наличии такого договора будет свидетельствовать письменная сделка, а при его отсутствии – устная, одно действие, которое устанавливает права и обязанности и обнаруживает совпадение волеизъявления сторон относительно предмета (сущности) этого обязательства, определяется такими обстоятельствами, как переписка, переговоры, практика отношений сторон, их поведение, заявления и тому подобное. Обычно договор вступает в силу и становится обязательным для сторон с момента его заключения.

Ключевые слова: договор, помощь, юридическая помощь, правовая помощь, защита, свободы и интересы граждан, адвокат, юрист-специалист.

Pavlish P.V. THE PROCEDURE FOR THE CONCLUSION OF LEGAL AID CONTRACT

The article deals with the procedure for concluding the provision of legal assistance treaty, defining the purpose of the contract, which is directed at achieving behavior, actions of the participants, which leads to a certain structure conditions of the contract, stipulated by law for this type of contract. This is what will determine the possible actions of the parties to implement the provision of legal assistance treaty. It was found that for establishing the existence of a legally binding contract due to provide legal aid to the legal formula “in the transaction agreement on all essential terms of the contract” should be filled with specific content. In particular, the presence of such a treaty would indicate a written deal, and in its absence – an oral, single action, which establishes the rights and duties, and finds a match will of the parties on the subject (entity) that obligation is determined by such circumstances as correspondence, negotiations, practice relations between the parties, their behavior, statements and the like. Typically, the treaty enters into force and becomes binding on the parties from the moment of its conclusion.

Key words: agreement, assistance, legal aid, legal assistance, protection, freedoms and interests of citizens, attorney, lawyer-specialist.

Постановка проблеми. З активним розвитком ринкових відносин і демократизацією українського суспільства питання надання юридичної допомоги стає все актуальнішим. Закономірною реакцією на таку потребу стало різке збільшення кількості суб'єктів надання правової допомоги.

Позитивним аспектом Цивільного кодексу України (далі – ЦК України) є наявність положень про договірну свободу, а також загальних положень про допомогу. Проте чинне цивільне законодавство не містить правової моделі для регулювання відносин щодо надання юридичної допомоги.

Життя кожної успішної людини не можливе без звернення за допомогою до юристів. Цивілізовані способи ведення бізнесу, забезпечення життєдіяльності, захисту прав, свобод та інтересів громадян передбачають необхідність професійного юридичного супроводу кожного

етапу господарської й іншої діяльності. Тому юридичні особи та фізичні особи з метою захисту своїх прав та інтересів усе частіше звертаються за юридичною допомогою до компаній, які надають юридичні послуги на професійній основі.

Оцінюючи сучасний стан концептуальних розробок у цій сфері, варто визначити порядок укладення договорів надання юридичної допомоги між юристами-фахівцями та клієнтами. Існує значна кількість робіт щодо окремих видів договірних зобов'язань із приводу надання деяких видів правової допомоги як юридичної допомоги, у контексті яких розглядається порядок укладення угод-договорів між фахівцями у сфері надання правової допомоги, у тому числі адвокатами, та особами-клієнтами. Проте у вітчизняній правовій літературі немає ґрунтовних наукових праць із висвітлення особливостей укладення договорів надання юридичної допо-

моги, оскільки на системному рівні ця проблема не вивчалася.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сформульовані нами результати дослідження ґрунтуються на працях українських і російських учених радянського й сучасного періодів у галузі цивільного права, наприклад О.В. Дзери, Н.С. Кузнецової, В.В. Луця, А.С. Довгерта, Я.М. Шевченко, Р.А. Майданика, Ч.Н. Азімова, М.М. Сібільова, Є.О. Харитоновна, Н.О. Санахметової, Г.А. Осетинської, М.В. Кротова, В.Г. Олюхи, К.А. Карчевського, О.С. Іоффе, Д.І. Мейера, М.І. Брагінського, В.В. Вітрянського, О.М. Щуковської, С.Н. Братуся, А.Ю. Шешеніна, С.С. Шевчук та інших дослідників права власності.

Метою статті є науковий аналіз та визначення встановленого порядку укладення договору надання юридичної допомоги, розгляд чинного законодавства України, теоретичних і практичних проблем, що виникають у цій сфері.

Виклад основного матеріалу. Укладення договору є процесом досягнення згоди з усіх істотних умов договору. Водночас досягнення згоди з усіх істотних умов тягне факт укладення договору, який є юридичним фактом. Пункт 1 ст. 638 ЦК України апелює до понять «належна форма», «усі істотні умови», «досягнення згоди» [7, с. 297].

За договором про надання юридичної допомоги одна сторона (виконавець) зобов'язується за завданням другої сторони (замовника) надати допомогу, яка споживається в процесі вчинення певної дії чи здійснення певної діяльності, а замовник зобов'язується оплатити виконавцю зазначену допомогу, якщо інше не встановлено договором.

Говорячи про те, що сторони мають досягти згоди в належній формі щодо істотних умов, варто враховувати три моменти. По-перше, у належній формі сторони мають визначити коло всіх істотних умов. По-друге, у належній формі досягти згоди з усіх істотних умов. По-третє, надати результату досягнення згоди належної форми.

З практичної позиції можна констатувати, що саме надання належної форми договору, тобто результату досягнення згоди з усіх істотних умов, є належною формою досягнення згоди з усіх істотних умов. В аспекті другого моменту варто зазначити, що належна форма досягнення згоди торкається не лише питання надання договору належної форми, а й питання належної форми самого порядку укладення договору. Насамперед порядок укладення договору стосується вимог до оферти (ст. 641 ЦК України) та акцепту (ст. 642 ЦК України) як документів, а також вимог щодо надання оферти й акцепту як діям сторін майбутнього договору юридичного значення [3, с. 248].

Так, прийняття пропозиції щодо укладення договору може відбутись не шляхом направлення акцепту у вигляді листа (документа, що відображає повне й безумовне погодження зазначених і відображених в оферті істотних умов), а шляхом вчинення дій із боку акцептанта, зміст і характер яких відповідає умовам пропозиції укласти договір (п. 2 ст. 642 ЦК України).

Саме відповідність названих дій умовам, відображеним у пропозиції укласти договір, надає названій дії юридичного значення, що дає змогу говорити про юридичне значення факту укладення договору в цілому. Факт укладення договору може відбутись не лише шляхом

обміну листами (мається на увазі офертою та акцептом), а й шляхом складення одного документа – договору, що водночас не констатує, що не відбулася пропозиція укласти договір і прийняти цю пропозицію.

Коли договір укладається шляхом складення одного документа або обміну листами, виникають питання про залежність констатації факту укладення договору від реквізитів названих документів, наявності чи відсутності яких посвідчує або, навпаки, заперечує волевиявлення його сторін щодо досягнення ними згоди з усіх істотних умов. Мова може йти про підпис і печатку, зокрема, коли договір укладається за участю юридичної особи. Підпис на листі (оферті, акцепті) чи договорі як документі відображає волевиявлення сторони. Печатка в разі її необхідності є доказом дійсності підпису.

Невизначення всього кола істотних умов призводить до неукладення договору. Істотними умовами є не лише умови про предмет та умови, визначені законом як істотні. Законодавець до істотних умов відносить також ті, що прямо не визначаються законом як істотні, проте можуть бути необхідними для договорів цього виду, тобто відображаються в законі через оціночну категорію «необхідні умови», а також ті умови, щодо яких за заявою хоча б однієї зі сторін має бути досягнуто згоди. Законодавець не визначає форму такої заяви. Однак варто вважати, що названа заява має вчинитись у процесі визначення кола всіх істотних умов, що відбувається в момент укладення договору, і не обов'язково окремо від пропозиції укласти договір [7, с. 270].

Можливість сторін майбутнього договору визначити коло істотних умов через його розширення шляхом включення в їх коло не лише тих умов, які визначаються прямо в законі як істотні, і тих, які можна віднести до істотних, посилюючись на їх «необхідність», а й тих умов, які, на думку сторони договору, також мають бути погоджені, є одним із механізмів реалізації принципу свободи договору. Процес визначення переліку істотних умов завжди передуює досягненню згоди щодо змісту кожної умови, яка потрапила в назване коло. Обов'язковою умовою, щодо якої сторони мають досягнути згоди, є умова про предмет договору.

З практичної позиції сторони, домовляючись про предмет договору, мають домовитись і про зміст зобов'язання, тобто про права й обов'язки, які формують основу змісту зобов'язання, що має виникнути на підставі названого договору, та про дії, які мають вчинити сторони, виконуючи й реалізуючи охоплені предметом договору права та обов'язки, про об'єкти, які сторони за договором мають передати одна одній. Предмет договору є тією умовою, відповідно до якої насамперед відбувається кваліфікація договору та визначається його юридична природа. Індивідуалізаційні ознаки, ознаки якості й кількості товарів (продукції), робіт і послуг мають охоплюватись предметом договору.

Недосягнення згоди щодо предмета договору не може бути підставою для визнання договору недійсним. Цивільне законодавство недостатньо регулює питання щодо укладення, зміни чи розірвання договору надання юридичної допомоги. Відповідні питання регулюються як загальними нормами ЦК України про договори, так і тими положеннями, які включено в за-

кони й інші правові акти, присвячені досліджуваному правочинам.

Вступаючи в договір, сторони підпорядковують себе чинному правовому порядку, частиною якого є правила про дійсність правочинів і правила про укладення договору, а також правовому порядку, який засновується на принципі свободи договору – свободи, що забезпечується низкою правових приписів, а саме таких: а) суб'єкти цивільного права вільні у вирішенні питання про те, укласти чи не укласти договір (п. 1 ст. 627 ЦК України); б) під час укладення договору сторони вільні у виборі партнера; в) суб'єкти вільні у виборі виду договору (ст. 628 ЦК України).

Порядок укладення договору визначається ст. 638 ЦК України та передбачає наявність двох етапів (стадій) у процесі укладення договору: пропозиції однієї сторони, зверненої до іншої, щодо вступу в договірні відносини (оферти) та прийняття пропозиції іншою стороною (акцепту).

Зазвичай договір визнається укладеним у момент отримання акцепту особою, яка направила оферту. Якщо ж згідно із законом потрібна передача майна або державна реєстрація договору, він визнається укладеним із моменту такої передачі чи реєстрації (ст. 640 ЦК України).

Далеко не кожна пропозиція укласти договір набуває значення оферти. Під офертою розуміється пропозиція укласти договір, що відповідає таким обов'язковим вимогам: 1) оферта має бути адресовано конкретній особі (особам); 2) вона має бути досить чіткою та виражати намір особи вважати себе стороною договору після отримання акцепту; 3) оферта повинна містити всі істотні умови договору.

За формою оферта може бути різною: лист, телеграма, факс тощо. Також її може бути розроблено стороною, яка пропонує укласти договір, тобто розроблено проект такого договору.

Під час укладення договору надання юридичної допомоги важливе значення має визначення моменту виникнення договірної зв'язку. Факт наявності договірної зв'язку важливий не сам по собі, а тому, що він зумовлює правові наслідки, на які мають право розраховувати сторони договору. На сьогодні фактичний порядок оформлення відносин юридичної допомоги, наданої юристами-фахівцями, у тому числі адвокатами та приватно практикуючими юристами (юридичними фірмами), не завжди збігається: в одних випадках укладається договір від імені фірми, а в інших стороною в ньому виступає або колегія адвокатів, або юридична консультація, створена у формі юридичної особи, або безпосередньо адвокат, або юрист-фахівець. Часто в адвокатських конторах єдиним письмовим свідченням виникнення договірних зобов'язань стають запис у реєстраційній картці колегії або видача адвокату ордеру. Таке становище не сприяє встановленню стабільного договірної зв'язку й захисту інтересів сторін, більше того, воно суперечить положенням ст. 26 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», згідно з якою правочином про надання юридичної допомоги є цивільно-правовий договір, що укладається в простій письмовій формі між довірительом та адвокатом (адвокатами) на надання юридичної допомоги самому довірительу чи призначеній ним особі [2]. З огляду на це проста письмова форма є обов'язковою для правочинів про надання правової допомоги.

Таким чином, лише в договорі, що укладається в простій письмовій формі, можуть чітко відобразитись його предмет, права й обов'язки сторін, розмір і характер відповідальності тощо.

Інша справа, якщо договірні відносини юридичної допомоги можуть скластись за відсутності документів – за моделлю усного правочину. Згідно із ч. 1 ст. 218 ЦК України недотримання письмової форми правочину, яка вимагається законом, не приводить до недійсності правочину [3, с. 240]. Для визнання усного правочину чинним, тобто таким, що тягне встановлення (а також припинення чи зміну) прав та обов'язків, необхідна наявність ясно вираженої волі суб'єктів.

Якщо під волею розуміти детерміноване й мотивоване бажання досягти поставленої мети, то для укладення договору необхідне узгодження бажань в ім'я досягнення певної мети, тобто, як це постає із закону (п. 4 ст. 202 ЦК України), «необхідне вираження узгодженої волі сторін». При цьому «вираження» волі може здійснюватись за допомогою дій фактично, саме цими діями формуються умови договору, шляхом їх вчинення відбувається індивідуалізація цивільно-правової норми, яка змушує її працювати на досягнення поставленої цілі.

Визначення мети договору, на досягнення якої спрямовується поведінка, дії учасників, зумовлює, як слушно вказується, також певну структуру умов договору, що передбачаються законом для договору цього типу, і саме цим визначатимуться можливі дії сторін щодо виконання такого договору.

Оскільки закон байдужий до мотивів договору надання юридичної допомоги, які лежать в основі формування його цілі, то мотиви скоєння юристом-фахівцем таких специфічних саме для відносин із приводу надання юридичної допомоги договірно-утворюючих дій не матимуть значення. Тобто не важливо, чи дійсно він намагався вступити в договірні відносини або ж здійснював це за іншими мотивами.

Договірні-утворюючі дії виступають принциповими індикаторами, що дають підстави для висновку про виникнення договірних зобов'язань із надання юридичної допомоги, у яких відносини можуть розвиватись у двох напрямках: «від клієнта до юриста-фахівця (адвоката)» та «від юриста-фахівця (адвоката) до клієнта». Поведінковим підтвердженням вираження волі суб'єктів можуть слугувати докази адресного звернення особи (до конкретного юриста-фахівця, адвоката, адвокатського утворення) за юридичною допомогою та демонстрація останнім того, що він узяв на себе зобов'язання щодо надання такої допомоги, здійснення юристом-фахівцем та/або адвокатом певних дій в інтересах особи, яку він ставить у становище свого клієнта, і визнання останнім цього факту.

О.М. Щуковська звертає увагу на недопустиму практику адвокатських об'єднань, у яких запис у реєстраційній картці об'єднання або ордер, що видається адвокату, є єдиними свідченнями існування договірних відносин між адвокатом та клієнтом [8, с. 34–38]. Таке становище, як зазначає науковець, не сприяє встановленню стабільного договірної зв'язку й захисту інтересів сторін, що вимагає чіткого визначення предмета договору, прав та обов'язків сторін. Тому необхідність укладення договорів про надання юридичної допомоги в письмовій формі варто визнати загальним правилом незалежно

від того, хто є суб'єктом надання юридичної допомоги: юрист-фахівець, адвокат, адвокатське утворення чи інша особа (приватно-практикуючий юрист або юридична фірма) [8, с. 34–38].

З огляду на викладене, на нашу думку, дуже важливо, щоб на законодавчому рівні було закріплено право юриста-фахівця та/або адвоката укласти в усній формі договір про надання юридичної допомоги, здійснення захисту чи представництва у випадку, коли укладення письмового договору є неможливим, а особа потребує невідкладного надання правової допомоги.

Висновки. Для встановлення факту існування юридично зобов'язуючого договірної зв'язку з надання юридичної допомоги законодавча формула «досягнення згоди в правочині з усіх істотних умов договору» має наповнюватись специфічним змістом: про наявність такого договору свідчитиме письмовий правочин, а в разі його відсутності – усний, одна дія, що встановлює права й обов'язки та виявляє збіг волевиявлення сторін щодо предмета (сутності) цього зобов'язання, що визначається з таких обставин, як листування, переговори, практика відносин сторін, їх поведінка, заяви тощо.

Зазвичай договір набирає чинності та стає обов'язковим для сторін із моменту його укладення (п. 2 ст. 631 ЦК України). Укладенню передують переговори або бесіда сторін, після чого від клієнта надходить оферта. Юрист-фахівець та/або адвокат акцептує цю пропозицію чи адресує свою оферту. Після узгодження принципальних моментів сторони повинні перейти до документального оформлення. Договір на надання юридичної допомоги укладається в простій письмовій формі.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Конституція України : Закон України від 28 червня 1996 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.
2. Про адвокатуру та адвокатську діяльність : Закон України від 5 липня 2012 р. за № 5076-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2013. – № 27. – Ст. 282.
3. Цивільний кодекс України: коментар / за заг. ред. С.О. Харитонова, О.М. Калітенко. – О. : Юридична література, 2003. – 1080 с.
4. Азімов Ч.К. Цивільне право України : в 2 т. / Ч.К. Азімов, С.Н. Приступа, В.М. Ігнатенко. – Х. : Право, 2000– . – Т. 1. – 2000. – 368 с.
5. Удод М.В. Щодо поняття правова допомога / М.В. Удод, Ю.Г. Рябчиць // Вісник Донецького національного університету. Серія В «Економіка і право». – 2011. – Вип. 1. – Т. 2. – С. 502–506.
6. Український юридичний термінологічний словник [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.marazm.org.ua/document/termin/index.php?file>.
7. Цивільне право України : [підручник] : в 2 кн. / [О.В. Дзера, Д.В. Боброва, А.С. Довгерт, Д.І. Радченко, С.М. Паламарчук] ; за ред. О.В. Дзери, Н.С. Кузнецової. – 2-ге вид. доп. і перероб. – К. : Юрінком Інтер, 2004– . – Кн. 2. – 2004. – 640 с.
8. Щуковская О.М. Организационно-правовые и иные формы деятельности по оказанию юридических услуг (продолжение) / О.М. Щуковская // Адвокат. – 2001. – № 12. – С. 34–38.
9. Юшкевич О.Г. Надання правової допомоги як вид соціальних послуг / О.Г. Юшкевич // Право і безпека. – 2009. – № 1. – С. 89–91.
10. Юридический энциклопедический словарь / гл. ред. А.Я. Сухарев. – 2-е изд., доп. – М. : Советская энциклопедия, 1987. – 528 с.
11. Юридичний словник / за ред. Б.М. Бабія, Ф.Г. Бурчака, В.М. Корецького, В.В. Цветкова. – К. : УРЕ, 1983. – 872 с.